

72-139
TAGILLETMÉNY 1905. ÉVRE.

KATHOLIKUS SZEMLE.

1465
TIZENKILENCEDIK KÖTET.

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

MIHÁLYFI ÁKOS dr.

II. FÜZET. FEBRUÁR.

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1905.

Megjelenik július és augusztus kivételével minden hó 1-én.

A MÁSODIK FÜZET TARTALMA:

<i>Egy fejezet Oláh Miklós életéből.</i> SÖRÖS PONGRÁC ...	113
<i>De Maistre József gróf, mint ember, író és gondolkodó.</i> I. GULYÁS PÁL dr.	134
<i>Ujabb regényeink. b. j.</i> ...	155
<i>Kék ég alatt.</i> Elbeszélés. Sienkiewicz után fordította CASSIÁN ...	170
<i>Az első eszharang.</i> Legenda. Fordította GYULAI ÁGOST ...	186
<i>Képekket illusztrált emlékirat a hellén keresztény régiségekről.</i> CSAPLÁR B.	188
Könyvismertetések és bírálatok:	
K. Lippich Elek: <i>Művészeti könyvtár.</i> Ism. FIEBER HENRIK ...	199
Hanny Ferenc: <i>A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog.</i> Ism. TAUBER SÁNDOR dr.	203
Bougaud: <i>Szent Chantal élete.</i> Ism. ZUBRICZKY ALADÁR dr.	206
Notter Antal: <i>A Szent-István-Társulat története.</i> Ism. MIHÁLYFI ÁKOS dr.	209
<i>A Szent-István-Társulat Tudományos és Irod. Osztályának Immaculata-Emlékkönyve.</i> Ism. i.	211
Zarándy Á. Gáspár: <i>Árpád vére.</i> Ism. KÖSZEGHY MIHÁLY dr.	211
Szentkláray Jenő: <i>Balássy Ferenc emlékezele.</i> Ism. BALÁSSY DÉNES	213
Sipos István: <i>A szemléltető módszer a katolikus ...</i>	215
WIEDERMANN KÁROLY dr.	215
Gorka Sándor: <i>Természettudomány és világnézet.</i> Ism. V. KERÉKGYÁRTÓ ÁRPÁD	217
Alleram Gyula: <i>Silvio Pellico műve az emberi kötelességekről.</i> Ism. FIEBER HENRIK	221
<i>Időszaki Szemle. n.</i>	222

A KATHOLIKUS SZEMLE

a Szent-István-Társulat elnökségének felügyelete alatt s ugyanazon Társulat költségén adatik ki, mint a társulati tagok évi illetményének egy része. — Nem-tagok számára előfizetési ára 10 korona.

Megjelenik, a nyári szünidő (július—augusztus) kivételével, havonként, összesen tehát tízszer, hatíves füzetekben.

A szerkesztőseget illető minden küldemény a szerkesztő nevére a Társulat házába:

Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám

intézendő; tagdíjak, előfizetések és reklamációk ugyanoda küldendők a Szent-István-Társulat **titkári hivatalára** címezve.

Ennek alkalmazását tehát különféle alakzatokban láttatják e mű számos ábrái, nemcsak részletekben, hanem némely egyházi építmények egész alkatában is, amelyeknek különösen apsisuk teljesen borítva van ily ékítményekkel. Ilyenekül kiváltképen feltűnők a többi közül a 46. lapon (88-ik ábra) az athénei szent Nikodemos-templom homlokzatának ablakdiszítményei, a 47. lapon (89-ik ábra) a thessáliei «Μεγαλὸν Πόλιν» nevű monostor apszisa, a 49. lapon (92. ábra) az artai szent Vazul-templom apszisa, az 51. lapon (94. ábra) a szaloniki szent Apostolok-temploma és az 52. lapon (95. ábra) a Macedoniában levő Beré-beli szent Miklós-templom apsisának romjai.

Az ily ékítmények közt nem ritkán ügyesen kigondolt művészi alkalmazást nyertek a legrégibb keletű monogrammok és jelvények, mint az Apokalipsisbeli Α—Ω, a Krisztus név monogrammból alakult hajnali csillag.

Igy ebben az «Architecture» című részben több jeles példányát a byzanci stílnak látjuk bemutatva, fénykép általi levétel útján, elsősorban természetesen a legkiválóbbat: a byzanci Hagia Sophia-templomot, melynek külső látképét és középpátmetszetét mutatja a 13. és 14. ábra minden értelmező szöveg nélkül, minthogy ez úgyszólván számtalan leírásból eléggé ismeretes.

Az 53. laptól végeig, vagyis a 94. lapig terjedő második részben, melyet «Hagiographia»-nak cimez, már a hellén egyházi művészet intenzívebb fejlődését látjuk tárgyalva, kezdve annak kezdetleges nyilatkozásaitól.

A keresztény hagiographia ugyanis a katakombák mélységeiben született, a monogrammokból és vegyes festményekből képződött, amelyekről Lampakis már külön műben in extenso tárgyalt (I. Χριστιανική Ἀγιογραφία. Ἐν Ἀθηναῖς. 1896.). Ezek jelentékenyen fölszaporodva két osztályba különültek, úgymint falfestményekre (freskó) és mozaikokra.

Legott mutatványok láthatók a Krisztus nevet jelző változatos monogrammokból (96—107. ábra) és szimbolikus képekből (108—110.) egyes szentirati mondatoknak alakítás általi kifejezéséből.

Eközben jegyzetkép elmondja, hogy a keresztény hagiographia ki-fejlesztésének Görögországban nagy akadályt vetett a képdúlás.

Akkor ugyanis a hellén keresztény hagiographia e vihar elől elvonulván, az Athos-hegység csendjében lelt menedéket s így a X. században ez mintegy középpontja és tűzhelye lett a byzanci művészetnek, amelynek egész komorságát vevé föl jellegül.

E megmentés fejében azonban oly annyira lekötöleztettjévé lőn a keleti egyház tanainak, hogy azon időtől fogva csakis a hit erősítését tartá egyedüli céljának s fölhagyva a művészeti fejlesztéssel, a szerzetes hagiographok kötelesek valának az előre meghatározott típusokhoz alkalmazkodni.

Minden új alakítást, mint idegenszerűt ellenzett az egyház lelkiismerete. Az általa szabályozott keresztény ikonographiáról már a XI. szá-

zadból maradtak fenn némely kommentárok. Újabban pedig több e neműek jelentek meg francia nyelven is. Az Athos-hegységbeli festményekről különösen ezt említi: «Schöfer: Das Handbuch der Malerei vom Berge Athos. Trier, 1855».

Ezekből meg ottani saját kutatásai nyomán sorol föl néhányat a keresztény hagiographia legérdekesebb műveiből, melyek az Athos-hegység templomaiban lelhetők, részint falfestmények, részint mozaikok.

Közülük háromnak fénykép utáni másolatát is bemutatja, mint művészileg legkiválóbbakat (l. 152—54. ábra). Ilyenek: 1. a Dochiarion monostortemplom kupoláján levő Pantokrator-kép 1568-ból; 2. a gyermek Jézust szemlélő boldogságos szent Szűz freskóképe; 3. a szent Szűz másik képe ugyanott, ugyanazon évből.

Amidőn utóbb a zord viszonyok enyhültével élénkebb lendületet nyerhetett Hellasban a keresztény ikonographia művelése, szélteben számos termékeit adta a byzanci művészet. Különösen Athén környékén, úgymint a Hymettos- és Pentelikon-hegységén sok olyannak maradványai lelhetők ma is. Ilyenekből több érdekes példányt mutat be Lampakis e művében s oly tetemes mennyiségűnek mondja e nemű leleteit, hogy ezeknél fogva Hellast bizvást véli nevezhetni a keresztény művészet nagy muzeumának úgy architekturai, mint hagiographiai tekintetben. A Parthenon, valamint a Theseus-temploma (külsőleg az északi oldalon) márvány fölé illesztett igen régi képiratainál fogva, aztán a kaissariani monostor, meg az asteri s karei templomok, melyek a Hymettus-hegyén vannak, továbbá a petraki monostorok Athénében, a phaneromeni Salamisban, a szent Hierotheus-monostor Megara közelében, a szent György-monostor Pheneosban (Korinthusban), a Monembasia, a mistrai templomok, a kalambakai katedrál Thessáliában, a hagion-sarantai monostor és grotta Spartá városka mellett, a Zerbitsa és gollai kolostorok a Taygetos alján, megannyi úgy tekinthető, mint valódi kis muzeum, melynek birtokában van a byzanci festőművészet számos nagybecsű terméke. Ezeknek néhányát fényképfölvételek nyomán szemlélteti e mű.

Itt jegyzetben megemlíti, hogy e hagiograph mőtárgyak huzamos tanulmányozása lehetővé tette egy terjedelmes lajstrom összeállítását, mely azonban még kiadatlan. Ennek tartalma 1. a keresztény képirók nevei; 2. műveik névjegyzéke; 3. azon jelzők felsorolása, melyekkel a művészek az Üdvözítőt és a boldogságos szent Szűzet jelzik. Elkülöníthetők pedig ezek historiai, topographiai és theologiai epithetonokra.

A főntebb említett dogmatikus szigorhoz képest különös jelenséggént vehető az, amit a mű 65. lapján olvasunk, hogy a gollai templom előcsarnokában az egyház szentjei között az ókori Hellas nagy bölcselői és kiváló férfiai közül is vehetők észre némelyek, úgymint Sokrates, Platon, Thukydides stb.

Ez, úgymond Lampakis, oda tartozik, hogy — mint Justinus, a vér-

tanú és bölcselő mondja — azok, kik már Krisztus előtt az általa hirdendő ige (λόγος) szerint éltek, keresztényekül tekintendők.¹

De másrészt a középkori keresztény művészetnek ugyancsak nagy-szerű termékei azok a képek, melyek a levadiai szent Lukács-monostor és thesszaliai «Μεγάλων Πυλῶν»-templomban vannak, leginkább pedig a daphnii monostortemplomban levők, melyekről Lampakis már két ízben (1889. és 1899.) adott ki alapos szakismerettel írt művet. Ezek mindegyikéről szoltunk annak idején. Azóta meg Millet G.-tól jelent meg arról figyelmet keltő s igen dúsan illusztrált monographia.²

Állítása nyomós bizonyosságul Lampakis egy-egy jeles példányt mutat be a két előbbiből (139. és 141. ábra), a Daphniból pedig tizenötöt (121—136. ábra).

Méltán foglalkozott ez [utóbbinak tüzetes tanulmányozásával oly huzamos ideig, mert ezalatt mind behatóbban meggyőződött az ebbeli művek kiváló jelességeiről. Ugyanis e tanulmánya közben éles figyelemmel szemügyre vette mindazt, ami egyébütt is lelhető az olyneműekből s azokkal gondosan egybevetvén a daphnibelieket, abban a véleményben szilárdult meg, hogy ezek műbecse felülmulja mindazokat, amelyekkel összehasonlítást tehetett.

Miután megtekintette volt Velence és Szicilia mozaikjait (melyekből néhányat e művében is bemutat, l. 137., 146., 148. ábrát), azt állítja, hogy Daphni mozaikjai egyetlenek a világon. Még akkor nem hasonlította volt össze azokkal a milánói szent Ambrus-templomban levő mozaikokkal, melyek majdhem ugyanazon időszakbeliek.]

«De minthogy az imént már ezt is megtettem, azok a photographiák, melyeket róluk bemutatok (l. 137., 138.), remélem, eléggé bebizonyíthatják, hogy a daphnii monostor mozaikjait illeti kétségkívül az elsőség az e nemű remekek között.»

S ezen állítását ily epiphonemával nyomatékolja: "A daphnii monostortemplomnak e művében (132—134., 136., 121—123. ábrákban) bemutatott mozaikjai, úgymint, amelyek az angyali üdvözletet, Jézus születését, kereszteltetését, a keleti mágusok hódolatát, az Üdvözítő fölfeszítettetését s föltámadását és a boldogságos Szűz mennybevitelét tüntetik elénk, oly mozaikművek, melyek méltán keltik minden évszázad bámulatát.

Ezért, úgymond, hálaadás illeti meg a hellén kormányt és a keresztény régiségtudományi társulatot, hogy e kiváló becsű monostortemplomot a pusztulástól megmentette és restaurálta. Egyúttal hálát fejez ki Franciaország iránt is, hogy tetemes áldozatokkal igyekszik támogatni a tudományok s művészetek ügyét.

¹ «Καὶ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοὶ εἰσὶν, καὶ ἄθνητοι ἐνομισθήσαν, οἷον ἐν Ἑλληνισμῷ μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς, ἐν βαρβάροις δὲ Ἀβραὰμ καὶ Ἀναβίας καὶ ἄλλοι πολλοί.» Apol. I. 46. (l. 70. l.)

² G. Millet : Le monastere de Daphni. Paris, 1899.

Ezekből eléggé kiviláglik, hogy a Hellasban egy pár évtized óta folyt keresztény archaeologiai kutatás oly eredményeket mutathatott föl az összehasonlító történelem nemzetközi kongresszusán, amelyek méltán kiérdemelték annak figyelmét s hogy különösen Lampakis Györgynek, mint főtenyezőnek kiváló munkássága s főkép a daphnii monostor régiségi kincseinek szakavatott ismertetése bizonyára közelismerést vívott ki. Ezt pedig fokozhatta az is, hogy Millet G., ki az ő kutatása nyomán jelesen illusztrált francia művet adott ki Daphniról, szintén jelen volt e kongresszuson és ott különféle rajzokat s fényképeket állított ki, melyek a daphnii monostor, meg az Athos-hegyi Mistra nevű templom becses régiségeit láttaták s így Lampakis méltó törekvéseinek emeléséhez is járult.

Ezek után még az idábbi keletű, különösen a XVIII. századból való ikonographiai műtermékeket mutatja be néhány jeles példányban, melyek nagyobb részint falfestmények és némi részben a nyugatias fölfogás felé közelítenek. Egyes apostoli alakokat, mint szent Máté és János evangélista alakját a X. és XI. századból való kézirati evangélium miniatürképei után másolva adja. Végül pedig különböző görög kéziratokból átvett ékes betűket és iniciálékát, meg a «hagiographie-numismatique» befejező lapon oly érmei másolatát adja, melyeken szent képek vannak, leginkább az Üdvözítő és szűz Mária képei.

Utolsó jegyzetben legvégül tudatja azt is, hogy ennek az emlékiratának szövege rajzok nélkül megjelent a történelem nemzetközi évkönyveiben, a fényképeket pedig maga a szerző vette föl ötnék kivételével. Sajnálható, hogy a jelentősebbeknek is csak kisméretű lenyomata néhány nem eléggé világosan sikerült.

Élénken emlékezve azokra a meleg elismerést valló nyilatkozatokra, amelyekkel a hellén keresztény archaeologiai társulat serény igyekezeit s főleg annak létesítője sikeres buzgalmát a kiválóbb szakértők már kezdet óta folyton fokozódó eredményeiért oly szívesen üdvözölték, bizton föltehetjük, hogy e becses emlékirat tartalma nem kevésbé növelte azt a szellemi érdeklődést, amelyet Lampakisnak hellén nyelven már elébb kiadott e nemű értekezései keltettek volt.

Az imént érintettekből is, egyébűtt pedig még behatóbban is jelzett egybevetéseiből eléggé kitetszik, hogy Lampakis kezdet óta szolidáris alapon folytatta szaktudománya művelését. Évégelt eleve is, meg aztán ismételve fölkereste nyugaton is az őskeresztény régiségek nevezetesebb lelhelyeit s megismerkedett a keresztény archaeologia kiválóbb szakavatottjaival.

Ekkép iparkodott összerűbb alapon megítélni hellasbeli leleteinek műbecsét.

Igy nyerte a többi közt a római katakombák legkiválóbb ismertetőjétől is archaeologiai szakavatottságának elismerését, amint ennek nyomós tanúságait említém már a főntebb érintett 1900-diki értekezésemben. (L. 49. és köv. lapokon.)

III.

Ily szolidáris alapú tanulmányainak nyomós tanúságát adta Lampakis még az utóbbi években is. Ugyanis, miután huzamos időn át figyelmes kutatásokat tőn az Athos-hegyi kolostorokban, nyomban ismét nyugat felé indult széttekintés végett.

Eközben Bécsben is megfordulván, komolyan szemügyre vette az ottani régiségi gyűjteményeket s mondhatni, nagyon találó észrevételeket tett közzé legott a *Vaterland* című lap 1902. évi december 11. számában. Azoknak mintegy megokolásaként említi föl alkalmilag, hogy eme Bécsben tett tanulmányozása után már azt véli mondhatni, hogy látta Európa muzeumait és tudományos gyűjteményeit Berlinton Sziciliáig s Párizstól Konstantinápolyig, nevezetesen Lipcse, Drezda, Nürnberg, München, Milano, Velence, Bologna, Ravenna, Pisa, Firenze, Róma, Nápoly, Palermo, Catagno, Párizs, Athéne, Macedonia, Thracia, Athos-hegy, Konstantinápoly stb. e nemű tudományos kincseit, de ezek közül véleménye szerint csak kevés van a különféle tudományos gyűjtemények tekintetében Bécs gazdagságához fogható.

Azonban a tudományos gyűjtemények e gazdagsága közepett engedelmet kér Bécs tudósaitól, hogy idegen létére azon szerény észrevételét kimondhassa, mily helytelennek találja azt, hogy az egyház drága és szent tárgyai a világi tárgyak közé vegyítvék. «Vajjon nem volna-e lehetséges azokat olykép egyesíteni, hogy a keresztény archaeologia és keresztény művészet számára külön muzeum jöhhessen létre? Hisz ezt a tudományt már minden jól szervezett egyetemen tanítják s ez külön tudományszakot képez. Tudva van ugyanis, hogy a tudományok csak akkor fejlődhettek sikerebben, midőn külön szakokra ágaztak el, amint a bámulatos eredményt ezt már eléggé tanúsítja.»

«Bécs, úgymond Lampakis, az egyházi szerek és keresztény művészeti emlékek tömérdek sokaságának van birtokában s ha mindez rendszeresen tudományos gyűjteménnyé egyesítve egy keresztény archeologiai muzeumban nyerne elhelyeztetést, akkor láttatna Bécs egy új elsőrendű tudományos intézményt, megfelelőt egyéb tekintetben tett előhaldásának.»

«Eltéktelve e tisztán tudományos érvektől, vajjon vallási szempontból és az Üdvözítő megváltási műve iránti kegyelethől tekintve szabad volna-e a keresztet, egyházi szereket és szent vértanúk ereklyéit s a kelyheket ugyanazon sorba állítani a női ékszerekkel, söröspoharakkal s egyéb közönséges világi tárgyakkal?»

«Helyes-e ez így? s vajjon illő-e? Bizonyára nem! Ezerszer nem!»

Igy nyomósítja végül főntebbi megjegyzését az erősen vallásos érzelmű világi szaktudós és azon reményének adja kifejezését, hogy az illető tudósok körében szavai visszhangra fognak találni. «Hisz némi jóakarral életbe léptethető a kíváncsok keresztény muzeum, még pedig igen rövid idő alatt. Oly annyira dús Bécsnek a keresztény régiségbeli birtoka,

hogy ennek minél előbbi létrejövetele iránt alig lehet kételkedni, még pedig olyképen, hogy az a többi intézményeinek nagyszerűségével mérközzék, melyek annyi drága és bámulatos kincseit rejtik keblükben.»

Oly élénk érdeklődésénél fogva, minőt a keresztény régiségeken kívül még egyéb tudományos gyűjtemények iránt is tanúsít eme cikkében, szándéka volt Lampakisnak ez utóbbi tanulmányútja közben Budapestre is betérni, amint ezt Athenéből elindulta előtt írt levelében velem tudatta volt, de alkalmasint útközben fölmerült fontos okok miatt kénytelen volt e szándékát máskorra halasztani.

A bécsiekhez intézett biztató megjegyzése talán nálunk is kelthetne némi figyelembevételt. Mert habár régi diplomaink restaurálásával újabban elismerésre méltó igyekvést láttatunk is, de a keresztény archaeológiának, mint külön szaktudománynak művelése tekintetében még van mit kívánunk. A budapesti tudományegyetemünkön csakis ideiglenes és inkább egyes egyénekhez fűződő méltatást nyert az.

Henslmann, Römer és Czobor tanszéke betöltetlenül hagyatott.

Mindenesetre nem egy tekintetben üdvösen eszméltetőnek s tanulságos tartalmúnak vélem az itt csak rövidesen tárgyalt emlékiratnak becses tartalmát.

Csaplár Benedek.